

AN TOÀN KHU THÁI NGUYÊN SỨ MỆNH LỊCH SỬ (1945-1954)

THS PHAN THỊ HOÀI

Khu Di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch

Ngày nhận:

12-4-2022

Ngày thẩm định, đánh giá:

16-4-2022

Ngày duyệt đăng:

5-5-2022

Tóm tắt: Sau Ngày Toàn quốc kháng chiến bùng nổ, Thái Nguyên cùng với Tuyên Quang, Bắc Kạn trở thành An toàn khu (ATK) đặc biệt quan trọng của căn cứ địa Việt Bắc, đảm bảo tuyệt đối an toàn cho cơ quan đầu não của Đảng và Chính phủ lãnh đạo cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp. Sự ra đời của ATK trên đất Thái Nguyên trong kháng chiến đã thể hiện tầm nhìn chiến lược của Chủ tịch Hồ Chí Minh, đồng thời cũng minh chứng cho vị thế đặc biệt quan trọng của mảnh đất mệnh danh “Thủ đô gió ngàn”.

Từ khóa:

Căn cứ địa Việt Bắc; ATK Thái Nguyên; Chủ tịch Hồ Chí Minh; tầm nhìn chiến lược.

1. ATK Thái Nguyên - địa bàn chiến lược

Thái Nguyên là địa bàn tiếp giáp giữa vùng đồng bằng châu thổ sông Hồng với miền núi phía Bắc, có nhiều núi non hiểm trở, hang động cùng với những dải rừng rậm liên hoàn, núi rừng trùng điệp, nhiều sông, suối đan xen. Trong kháng chiến chống thực dân Pháp, nơi đây thuộc trung tâm của căn cứ địa Việt Bắc, bảo đảm yếu tố bí mật, che dấu lực lượng, để ẩn náu và di chuyển đối với ta, nhưng sẽ là trở ngại lớn với quân Pháp khi tác chiến chính quy, cơ động phương tiện và lực lượng.

Với hệ thống đường mòn chằng chịt, ngang dọc, từ Thái Nguyên dễ dàng tòà đi các tỉnh khác trong căn cứ địa Việt Bắc, thuận lợi cho việc tiếp

tế, đảm bảo sự chỉ đạo của Trung ương Đảng và Chính phủ mau chóng đến các địa phương. Từ những con đường xuyên sơn này, có thể luôn rừng vượt qua Đại Từ, dựa vào sườn núi Tam Đảo tiến về Sơn Tây, Hòa Bình, lên Tây Bắc, vào khu IV hoặc xuống đồng bằng châu thổ Sông Hồng. Từ đây men theo các triền núi ngược qua Bắc Kạn, Cao Bằng thông ra biên giới Việt - Trung đảm bảo giao lưu quốc tế. Nhờ đó, hình thành nên thế chân kiềng với nhiều lợi thế, thuận tiện cho việc thay đổi nơi ở, nơi làm việc, chặng đường di chuyển lại không quá xa, luôn đảm bảo kịp thời cho sự lãnh đạo, chỉ đạo kháng chiến của Trung ương Đảng.

Đồng bào các dân tộc nơi đây giàu truyền thống yêu nước, cách mạng. Thái Nguyên là địa

bàn của nhiều dân tộc thiểu số sinh sống; tuy khác nhau về ngôn ngữ nhưng lòng yêu nước đã gắn kết họ thành một khối đoàn kết thống nhất. Đặc biệt là khi được Đảng tuyên truyền, giác ngộ thì truyền thống ấy được nhân lên gấp bội, Thái Nguyên trở thành nơi có nhiều cơ sở cách mạng trung kiên, phong trào quần chúng vững mạnh.

Ngay từ khi còn ở nước ngoài, lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đã nhận thấy Thái Nguyên là nơi hội tụ đủ những điều kiện cần thiết của một căn cứ địa cách mạng, Người đã nhận định: “Căn cứ địa Cao Bằng sẽ mở ra triển vọng lớn cho cách mạng nước ta... Nhưng từ Cao Bằng còn phải phát triển về Thái Nguyên và thông xuống nữa mới có thể tiếp xúc với toàn quốc được. Có nói được phong trào với Thái Nguyên và toàn quốc thì khi phát động đấu tranh vũ trang, lúc thuận lợi có thể tiến công, lúc khó khăn có thể giữ”¹. Chính từ tầm nhìn chiến lược đó, sau HNTƯ 8, tháng 5-1941, lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đã phái hai cán bộ là Nông Văn Quang và Trương Văn Thiết về Định Hóa, Thái Nguyên tìm bắt liên lạc và chuyển thư của Người đến đồng chí Vũ Hưng². Nhưng vào lúc này, thực dân Pháp đang ráo riết lùng bắt đồng chí Vũ Hưng, nên việc chấp nối liên lạc không thành.

Cuối năm 1944, đầu năm 1945, tình hình quốc tế có nhiều chuyển biến mau lẹ, phong trào cách mạng trong nước phát triển rộng khắp. Thị xã Thái Nguyên là một cứ điểm mạnh của địch, do đó việc giành chính quyền ở Thái Nguyên là yêu cầu cấp thiết để mở đường cho Quân Giải phóng tiến về Thủ đô Hà Nội. Ngày 16-8-1945, Mặt trận Việt Minh triệu tập Đại hội Quốc dân ở Tân Trào. Ủy ban Khởi nghĩa toàn quốc tuyên thệ quyết tâm hoàn thành sứ mệnh cao cả, cứu nước, cứu dân. Ngày 16-8-1945, một đơn vị Quân Giải phóng do đồng chí Võ Nguyên Giáp chỉ huy đã tiến về giải phóng thị xã Thái Nguyên.

Sau khi nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời, thực dân Pháp càng lúc càng lộ rõ âm mưu xâm lược nước ta một lần nữa. Với tầm nhìn chiến lược và đoán biết trước dã tâm của kẻ thù, vì thế trước khi trở về Hà Nội, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chỉ thị cho đồng chí Phạm Văn Đồng và một số đồng chí khác ở lại Việt Bắc, giúp đồng bào các dân tộc xây dựng đời sống mới, qua đó củng cố căn cứ địa cách mạng, làm hậu phương cho kháng chiến nếu chiến tranh xảy ra. Cuối tháng 10-1946, sau khi từ Pháp trở về, Người lại phái đồng chí Nguyễn Lương Bằng, Trưởng ban Ban Tài chính Trung ương Đảng, trở lại Việt Bắc chuẩn bị các mặt cho kháng chiến, đặc biệt là vận chuyển hàng ngàn tấn muối từ Nam Định lên chiến khu. Một số địa điểm thuộc huyện Định Hóa (Thái Nguyên), Nam Chợ Đồn (Bắc Kạn) được chọn làm nơi ở và làm việc của các cơ quan Trung ương Đảng và Chính phủ trong trường hợp phải rời khỏi Thủ đô.

Đầu tháng 11-1946, theo chỉ thị của Thường vụ Trung ương Đảng, đồng chí Trần Đăng Ninh tổ chức Đội công tác đặc biệt thành phần gồm đại biểu của các ngành: quân sự, công an, cơ quan Trung ương Đảng, Chính phủ... lấy bí danh là Trung đội 13 đi nghiên cứu kế hoạch hành quân đảm bảo tuyệt đối bí mật, an toàn cho các cơ quan Trung ương từ Hà Nội lên Việt Bắc. Sau một thời gian khảo sát thực tế, cân nhắc kỹ lưỡng mọi mặt, Đội quyết định chọn các huyện Định Hóa, Đại Từ, Phú Lương, Võ Nhai (Thái Nguyên) cùng với các huyện Sơn Dương, Yên Sơn, Chiêm Hóa (Tuyên Quang) và Chợ Đồn (Bắc Kạn) làm nơi xây dựng ATK của Trung ương. Ngày 20-5-1947, sau một hành trình dài bí mật và đầy gian nan, Chủ tịch Hồ Chí Minh về đến ATK Định Hóa. Từ đây, “Thủ đô gió ngàn” bắt đầu trọng trách lớn lao của mình.

2. ATK Thái Nguyên - nơi ra đời những quyết sách lịch sử

ATK Thái Nguyên là nơi tập trung nhiều cơ quan đầu não của Đảng, Chính phủ, nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh cùng các đồng chí lãnh đạo cao nhất của Đảng, Quân đội, Mặt trận Liên Việt (nay là Mặt trận Tổ quốc Việt Nam) ở và làm việc trong thời kỳ kháng chiến. Từ ATK Thái Nguyên, hàng loạt quyết định lịch sử quan trọng của cách mạng Việt Nam đã ra đời. Đại tướng Võ Nguyên Giáp đã khẳng định: “Thái Nguyên là Thủ đô của Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa trong cuộc kháng chiến thần thánh của dân tộc ta chống thực dân Pháp xâm lược. Nhiều chủ trương, đường lối kháng chiến được quyết định ở đây. Trung ương Đảng, Bác Hồ, Chính phủ lãnh đạo toàn quốc thực hiện”³.

Cuối năm 1947, thực dân Pháp huy động hơn 2 vạn quân chính quy tấn công lên Việt Bắc nhằm tiêu diệt cơ quan đầu não kháng chiến của ta để sớm kết thúc chiến tranh. Tối 7-10-1947, tại lán Khu Tý đơn sơ, Chủ tịch Hồ Chí Minh hội ý với các đồng chí Thường vụ Trung ương, nhận định rõ tình hình và âm mưu của địch. Ngày 8-10, Chủ tịch Hồ Chí Minh gửi thư kêu gọi bộ đội, dân quân, du kích và toàn thể đồng bào ta ra sức tiêu diệt địch, đánh bại cuộc hành quân của Pháp. Cùng ngày, Bộ Tổng chỉ huy ra nhật lệnh cho bộ đội và dân quân chiến đấu phá tan cuộc tiến công mùa Đông của địch, ra quân lệnh diệt địch, bảo vệ căn cứ kháng chiến. Với đường lối đúng đắn, kịp thời, sự chiến đấu dũng cảm của quân và dân ta, đến cuối tháng 12-1947, toàn bộ quân Pháp phải rút khỏi Thái Nguyên. ATK được giữ vững, tiếp tục được củng cố và phát huy vai trò đặc biệt quan trọng, góp phần đưa cuộc kháng chiến sang một giai đoạn mới.

Trong lịch sử vẻ vang của Quân đội Nhân dân Việt Nam Anh hùng có nhiều mốc son diễn ra

tại ATK Thái Nguyên. Trong giai đoạn đầu của cuộc kháng chiến gian nan và đầy vẻ vang ấy, tại ATK Thái Nguyên, đã diễn ra một sự kiện quan trọng của Quân đội Nhân dân Việt Nam, đó là Lễ sắc phong quân hàm Đại tướng cho đồng chí Võ Nguyên Giáp và phong quân hàm cho một số tướng lĩnh quân đội, ngày 28-5-1948. Tiếp theo bước trưởng thành, tiến lên chính quy của Quân đội, các đại đoàn chủ lực lần lượt ra đời như: Đại đoàn 308 - Đại đoàn quân tiên phong, đại đoàn bộ binh chủ lực đầu tiên của Quân đội; Trung đoàn 174; Trung đoàn Sông Lô; Trung đoàn pháo phòng không 367... được thành lập trên cơ sở các quyết định từ Tổng hành dinh (đóng ở Định Ràng).

Từ năm 1950, cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp chuyển sang thế phản công và tiến công; lực lượng vũ trang chính quy không ngừng lớn mạnh. Tháng 6-1950, tại ATK Định Hóa, Ban Thường vụ Trung ương Đảng quyết định mở Chiến dịch Biên giới Thu - Đông (mật danh là Chiến dịch Lê Hồng Phong II). Chỉ sau gần 1 tháng mở chiến dịch tấn công, bao vây và truy kích địch, ta đã giành thắng lợi, khu vực biên giới với gần 40 vạn dân được giải phóng, căn cứ địa Việt Bắc được mở rộng, thông đường liên lạc quốc tế.

Cuối tháng 9-1953, cuộc họp Bộ Chính trị do Chủ tịch Hồ Chí Minh chủ trì, diễn ra tại Tân Keo (xã Diêm Mặc, huyện Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên), họp bàn về nhiệm vụ quân sự Đông Xuân 1953-1954, thông qua chủ trương, kế hoạch tác chiến Đông Xuân 1953-1954, mở đường cho những thắng lợi tiếp theo. Tại đây, ngày 6-12-1953, Bộ Chính trị họp, quyết định mở Chiến dịch Điện Biên Phủ, thông qua phương án tác chiến của Tổng Quân ủy; quyết định thành lập Bộ chỉ huy và Đảng ủy Mặt trận, do Đại tướng Võ Nguyên Giáp, Ủy viên Bộ Chính trị, Bộ

trường Quốc phòng - Tổng Tư lệnh quân đội làm Tư lệnh, Bí thư Đảng ủy Mặt trận; quyết định thành lập Hội đồng cung cấp Mặt trận, do đồng chí Phạm Văn Đồng, Ủy viên Bộ Chính trị, Phó Thủ tướng Chính phủ làm Chủ tịch.

Cũng tại ATK Thái Nguyên, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã ký nhiều sắc lệnh quan trọng để lãnh đạo toàn diện công cuộc kháng chiến. Ngày 6-6-1947 ký Sắc lệnh số 58/SL, định 3 loại huân chương: Sao vàng, Hồ Chí Minh, Độc lập để tặng (hoặc truy tặng) cho đoàn thể và những người có công với nước, với dân; hoặc người nước ngoài có đóng góp cho cách mạng Việt Nam. Ngày 20-1-1948 ký Sắc lệnh số 110, 111 và 112 về phong cấp tướng cho một số cán bộ lãnh đạo, chỉ huy cao cấp ở cơ quan trực thuộc Bộ Quốc phòng. Tiếp đó ngày 25-1 ký 16 sắc lệnh, trong đó, có những sắc về tổ chức quân đội, về điều chỉnh hành chính, như: quy định Cục Quân huấn trực thuộc Bộ Tổng chỉ huy Quân đội Quốc gia Việt Nam; đổi Phòng Dân quân trực thuộc Bộ Tổng chỉ huy thành Cục Dân quân; hợp nhất các khu thành liên khu... Ngày 19-8-1948, ký Sắc lệnh số 206/SL thành lập Hội đồng Quốc phòng tối cao. Ngoài ra, Chủ tịch Hồ Chí Minh còn viết bài, gửi thư, trả lời phỏng vấn của báo chí, ra Lời kêu gọi gửi nhân dân cả nước và toàn thể các tướng sĩ nhân dịp 1.000 ngày kháng chiến (ngày 10-6), Lời kêu gọi Thi đua ái quốc (ngày 11-6)...

Tại ATK Định Hóa, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết tác phẩm *Đời sống mới* và *Sửa đổi lối làm việc*, nhằm rèn luyện, giáo dục đạo đức cách mạng cho cán bộ chính quyền các cấp, thực hành “cần, kiệm, liêm, chính, chí công, vô tư”. Những quan điểm, tư tưởng của Người trong các tác phẩm vẫn còn nguyên giá trị, có tác dụng giáo dục, định hướng xây dựng đội ngũ cán bộ, đảng viên đáp ứng yêu cầu nhiệm vụ của thời kỳ đổi mới, xây dựng, phát triển đất nước hiện nay.

3. ATK Thái Nguyên - nơi mở rộng mặt trận ngoại giao trong vòng vây của kẻ thù

Là “Thủ đô kháng chiến”, ATK Thái Nguyên là nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh, Trung ương Đảng, Chính phủ đã tiến hành nhiều hoạt động ngoại giao, mở rộng quan hệ quốc tế. Năm 1948, tại xã Phú Đình, Chủ tịch Hồ Chí Minh và Ban thường vụ Trung ương Đảng tiếp phái viên của Chu Ân Lai bàn về việc phối hợp chiến đấu giúp đỡ nhau giữa quân đội cách mạng hai nước Việt Nam và Trung Quốc. Tháng 4-1950, tại ATK Định Hóa, đồng chí Lêô Phighe, Nghị sĩ Quốc hội, Ủy viên Trung ương Đảng Cộng sản Pháp, một người nhiệt huyết ủng hộ cuộc kháng chiến chính nghĩa của nhân dân Việt Nam, đã được Chủ tịch Hồ Chí Minh đón tiếp, đi thăm nhiều cơ quan, đơn vị ở ATK Định Hóa. Chủ tịch Xuphanuvông, đồng chí Cayxôn, Tổng Bí thư Đảng Nhân dân cách mạng Lào, đồng chí Sơn Ngọc Minh, Tổng Bí thư Đảng Nhân dân cách mạng Campuchia... trong thời kỳ kháng chiến chống Pháp đã ở và làm việc nhiều ngày trên đất Đại Từ. Nhiều nhà ngoại giao, nhà báo quốc tế, các đoàn cố vấn Trung Quốc, đoàn điện ảnh Liên Xô và nhà đạo diễn nổi tiếng Roman Caccmen,... cũng đã được Chủ tịch Hồ Chí Minh tiếp tại ATK Định Hóa.

Tháng 1-1950, từ ATK Chủ tịch Hồ Chí Minh lên đường đi thăm Trung Quốc và Liên Xô. Từ đó, mở ra một thế phát triển mới cho cuộc kháng chiến của nhân dân ta, tranh thủ sự ủng hộ của quốc tế đối với sự nghiệp đấu tranh chính nghĩa của dân tộc Việt Nam. Đảng và Chính phủ nước Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa đã cử một số cán bộ sang Việt Nam, thường xuyên làm việc tại ATK Định Hóa, giúp đỡ Chính phủ ta về chính trị, quân sự, kinh tế, tài chính.

Bước vào đầu những năm 50 của thế kỷ XX, tình hình quốc tế có chuyển biến quan

trọng, ngày 4-5-1954, từ ATK Định Hóa, Phó Thủ tướng Phạm Văn Đồng cùng đoàn đại biểu Chính phủ nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa đã đến Giơnevơ tham dự Hội nghị quốc tế về chấm dứt chiến tranh ở Đông Dương. Ngày 20-7-1954, Hiệp định Giơnevơ về đình chỉ chiến sự ở Đông Dương đã được ký kết.

Ngày 1-9-1954, tại đồi Giang, xã Độc Lập (nay là xã Tiên Hội), huyện Đại Từ, Chủ tịch Hồ Chí Minh tiếp nhận quốc thư của Đại sứ Trung Quốc La Quý Ba. Đây là Lễ nhận quốc thư đầu tiên của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, là một trong những mốc son đầu tiên của ngành Ngoại giao Việt Nam.

Trên các chặng đường quan trọng của cách mạng Việt Nam, Thái Nguyên - “Thủ đô gió ngàn” đã hoàn thành trọng trách vẻ vang, bảo vệ tuyệt đối an toàn Chủ tịch Hồ Chí Minh và Trung ương Đảng, góp phần quan trọng vào thắng lợi vĩ đại của cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp xâm lược. Trong lòng nhân dân cả nước, những địa danh thân thuộc như: Tân Keo, Khuôn Tát, Định Hóa, Khau Tý... đã trở thành những địa danh thiêng liêng, nơi khắc ghi những mốc son chói lọi, mãi mãi đi vào trang sử vẻ vang của dân tộc.

Đảng bộ và đồng bào các dân tộc Thái Nguyên luôn tự hào có được những tháng năm gắn bó với Chủ tịch Hồ Chí Minh, có được sự thương yêu và quan tâm hết mực của Người. Ngày 1-1-1964, trong lần về thăm và nói chuyện với đồng bào các dân tộc tại sân vận động thành phố Thái Nguyên, Chủ tịch Hồ Chí Minh căn dặn: “Tình ta sẵn có truyền thống cách mạng vẻ vang, có tài nguyên phong phú, có nông nghiệp hợp tác hóa, có thủ công nghiệp, công nghiệp nhẹ và công nghiệp nặng. Đồng bào các dân tộc sẵn có đức tính cần cù. Nói tóm lại, tình ta có nhiều điều kiện rất thuận lợi, toàn thể đồng bào và cán bộ

phải ra sức làm cho Thái Nguyên trở nên một trong những tỉnh giàu có, phồn thịnh nhất ở miền Bắc nước ta”⁴.

Thấm nhuần sâu sắc những di huấn của Người, Đảng bộ và nhân dân các dân tộc Thái Nguyên đã phát huy truyền thống cách mạng, đoàn kết, thống nhất, khắc phục mọi khó khăn, nêu cao quyết tâm chính trị, đạt được nhiều thành tựu quan trọng trong xây dựng và phát triển kinh tế-xã hội như lời căn dặn của Chủ tịch Hồ Chí Minh.

---

1. Võ Nguyên Giáp: *Những chặng đường lịch sử*, Nxb Văn học, H, 1977, tr. 38, 39

2. Đồng chí Vũ Hưng (còn có tên là Vũ Văn Uyển, Đỗ Văn Đoài, Hai Cao), năm 1931-1932 là ủy viên Ban Tỉnh ủy Hà Nam; cuối năm 1932 lên hoạt động, gây dựng cơ sở cách mạng ở huyện Định Hóa. Xem: *Bác Hồ với Thái Nguyên, Thái Nguyên với Bác Hồ*, Nxb Lý luận Chính trị, H, 2007, tr.23

3. Tham luận của Đại tướng Võ Nguyên Giáp: “ATK Định Hóa, trung tâm của Thủ đô kháng chiến chống thực dân Pháp” tại Hội thảo khoa học “Hồ Chí Minh với việc xây dựng ATK Định Hóa trong căn cứ địa Việt Bắc (1947-1954)”, Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy và Sở Văn hóa - Thông tin Thái Nguyên, tái bản lần thứ nhất, 2004, tr. 12

4. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, tr. 230-231.